

DOI: [10.32702/2307-2105-2020.12.72](https://doi.org/10.32702/2307-2105-2020.12.72)

УДК 339.542

О. В. Дзяд,

*к. е. н., доцент кафедри міжнародної економіки і світових фінансів,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара*

ORCID ID: 0000-0002-0869-599X

О. О. Гордієнко,

Магістр, Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

ORCID ID: 0000-0002-0118-5188

ЗОВНІШНЯ ТОРГІВЛЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИМИ ТОВАРАМИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ УГОДИ ПРО АСОЦІАЦІЮ З ЄС

O. Dzyad

PhD in Economics,

*Associate Professor of the Department of International Economics and World Finance,
Oles Honchar Dnipro National University*

O. Hordiienko

Master's student, Oles Honchar Dnipro National University

FOREIGN TRADE OF THE UKRAINIAN AGRICULTURAL GOODS IN THE CONTEXT OF THE ASSOCIATION AGREEMENT WITH EU

У статті проаналізовано обсяги, динаміку, структуру експорту та імпорту сільськогосподарськими товарами України до ЄС, дано оцінку змінам зовнішньоторговельного режиму, встановлено тренди та вплив імплементації угоди про асоціацію між Україною та ЄС на розвиток зовнішньої торгівлі України. Авторами встановлено, що, з одного боку, посилилась експортна сировинна орієнтація на ринок ЄС продукції рослинництва, з іншого боку, зберігається висока імпортна залежність від готових продовольчих товарів, причому структура імпорту більш диверсифікована. Адаптація українського законодавства в частині сільського господарства та СФЗ є незавершеною та відстає від запланованих темпів. Запропоновані шляхи диверсифікації експорту та підвищення прибутковості зовнішньої торгівлі сільськогосподарськими товарами з України на ринку ЄС.

Agriculture is an important sector of every country's economy. In recent years, the agri-food sector is the main export sector of Ukraine, which is constantly increasing the volume of exported products. The authors analyzed the volume, dynamics, and structure of exports and imports of agricultural goods of Ukraine to the European Union, assesses changes in the foreign trade regime. Trends and the impact of the implementation of the Association Agreement between Ukraine and the EU on Ukraine's foreign trade were identified. The authors found that more than half of agricultural exports are crop products, among which cereals are the main item of export. The least exported livestock and products of animal origin. After signing of the Association Agreement between Ukraine and the EU, on the one hand, the export orientation of agricultural raw materials to the EU market of crop products has increased, on the other hand, there is a high import

dependence on finished food products. Significant growth in exports occurred after the unification of sanitary and phytosanitary measures and the reduction of tariff barriers. The authors established that the structure of Ukrainian agricultural exports is not diversified and is mainly contains raw materials, in contrast to imports, which are diversified and in which the predominance of finished products. It was also found that geographically export and import flows have a high degree of concentration. Adaptation of Ukrainian legislation in the field of agriculture and SPS is incomplete and lags behind the planned pace. The proposed tariff quotas do not fully correspond to the commodity structure of Ukrainian exports or are provided insufficiently. There are some tariff quotas that are not used at all; they are prepared food from oil, lamb meat and mushrooms. In contrast, quotas offered for honey, flour, barley grain, etc. are used immediately in the first parts of the year. The indicators of the intra-industry trade was estimated. The authors propose ways to diversify exports and increase the profitability of foreign trade in agricultural goods from Ukraine to the EU market.

Ключові слова: *Угода про асоціацію; сільське господарство; експорт; диверсифікований імпорт; внутрішньогалузева торгівля; санітарні та фітосанітарні заходи; нетарифні бар'єри.*

Key words: *Association Agreement; agriculture; export; diversified import; intra-industry trade; sanitary and phytosanitary measures; nontariff measures.*

Вступ та постановка проблеми. Сільське господарство відіграє важливу роль в економіці кожної країни перш за все тому, що воно є основою продовольчої безпеки держави та забезпечує населення продовольчими товарами. Останніми роками аграрний сектор України забезпечує близько 40% валютних надходжень до країни [1]. Україна посідає перше місце у світі за обсягами виробництва та експорту соняшникової олії та макухи соняшнику, друге місце серед експортерів насіння ріпаку та ячменю, четверте місце серед експортерів кукурудзи та піднялася із п'ятого на четверте місце серед експортерів пшениці у 2019 р. [2]. Враховуючи обраний європейський шлях України та створення поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі (ПВЗВТ) з ЄС, будуть відбуватися зміни у всіх галузях української економіки. Угода про асоціацію Україна – ЄС передбачає тісну співпрацю та адаптацію законодавства у сфері сільськогосподарської та зовнішньоторговельної політики, санітарних та фітосанітарних заходів, що суттєво вплине розвиток економіки України.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Угода про асоціацію між Україною та ЄС та її імплементація, зокрема в частині сільського господарства, стала предметом дослідження для багатьох вітчизняних та європейських вчених. Зокрема, С. Блокманс та М. Емерсон досліджували питання спільного ринку та наслідків економічної інтеграції у Східній Європі [3,4]. У роботах В. Мовчан представлений потенційний вплив впровадження поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі між Україною та ЄС [5]. Перспективи та ризики інтеграції досліджували О. Шубравська, К. Прокопенко [6]. Тенденції зовнішньої торгівлі агропродовольчими товарами оцінювали І. Демчак, О. Митченко, Г. Трофімова, О. Майданюк тощо [7]. Залишились не дослідженими питання впливу імплементації положень угоди про поглиблену та всеохоплюючу зону вільної торгівлі між Україною та ЄС на зовнішню торгівлю сільськогосподарськими товарами України, стану та перспектив подальшої адаптації українського законодавства у сфері сільського господарства, санітарних і фітосанітарних заходів до законодавства ЄС, тому, проблема не втрачає актуальності.

Мета роботи полягала у тому, щоб на основі аналізу встановити тренди зовнішньої торгівлі сільськогосподарськими товарами України з ЄС в контексті імплементації Угоди про асоціацію. У ході дослідження були використані методи аналізу і синтезу, індукції та дедукції, компаративного та структурного аналізу, метод динамічних рядів, логічного та комплексного підходів. Інформаційну базу дослідження сформували матеріали Державної служби статистики та Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, Євростату, СОТ, ЮНКТАДу, текст Угоди про асоціацію між Україною та ЄС.

Результати дослідження. Сільське господарство є важливою галуззю економіки кожної країни. Сільське господарство тісно пов'язане з багатьма іншими галузями економіки, такими як машинобудування, яке займається випуском сільськогосподарської техніки та устаткування, хімічна промисловість, що виготовляє мінеральні добрива, отрутохімікати та засоби захисту рослин, легка та харчова промисловості, які переробляють сировину тощо. Через чутливість сільського господарства до природно-кліматичних умов та його змін, урбанізацію, тощо, зростає значення зовнішньої торгівлі сільськогосподарськими товарами. Україна має сприятливе географічне розташування, клімат та родючі чорноземи для розвитку сільського господарства. Після підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, Україна взяла на себе зобов'язання наблизити українське законодавство до європейського, запровадити зміни у багатьох галузях економіки.

У 2017-2018 рр. агропродовольчий сектор України забезпечував близько 14% та 19% ВВП України відповідно [8], тобто став провідним експортним сектором в Україні. У 2017 році експорт агропродовольчої

продукції досяг 17,8 млрд дол., що на 16,3% більше ніж у 2016 р.(15,3 млрд дол.), у 2018 р. він зріс до 18,6 млрд дол., складало 4,5%, а вже у 2019 р. збільшився до 22,1 млрд дол або на 18,8% порівняно з попереднім роком. При цьому обсяги імпорту сільськогосподарської продукції значно менші за обсяги експорту. Його зростання відбувається швидшими темпами, але обсяг імпорту є меншим за показник 2014 р.: у 2016 р. обсяги імпорту склали 4,3 млрд дол., у 2017 р. вже 4,7 млрд дол., що свідчить про зростання на 9,3%, у 2018 р. обсяг досяг 5,5 млрд дол., що еквівалентно зростанню на 17%, у 2019 р. цей показник зріс 5,7 млрд дол., або на 3,6%. Динаміка обсягів експорту та імпорту з України продукції сільського господарства наведена на рис. 1.

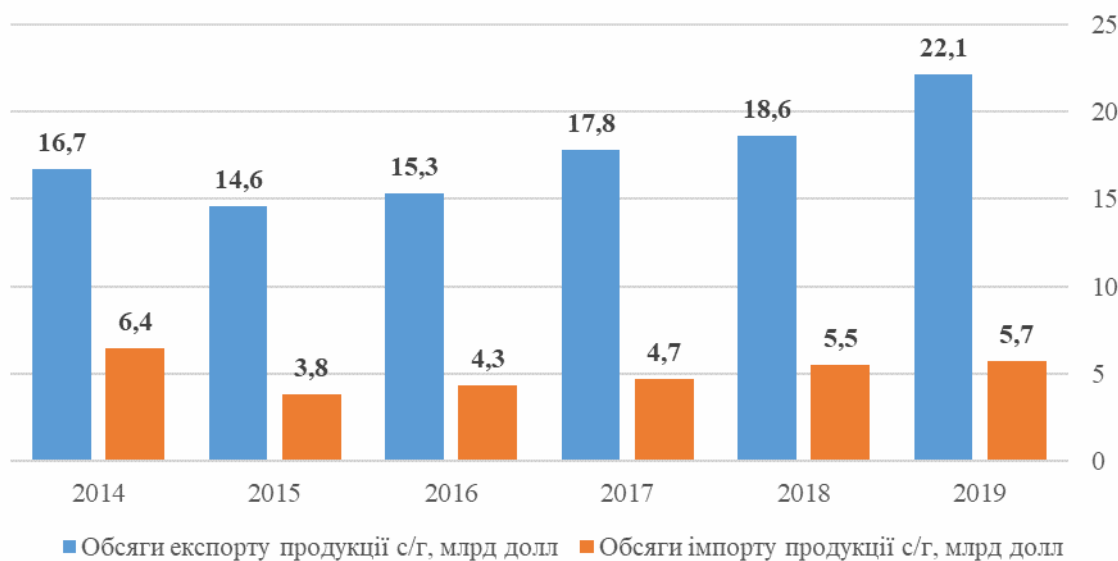

Рисунок 1. Обсяги українського експорту та імпорту продукції сільського господарства України у 2014-2019 рр., млрд дол. *

** побудовано авторами за даними [9, 10]*

За даними Держслужби статистики України в 2019 р. продукти рослинного походження у структурі експорту склали 12,9 млрд дол., що на 30,6% більше за попередній рік, та становили 58,3% вартості експорту сільськогосподарських товарів. Найбільше було експортовано зернових – 43,5% та насіння – 11,6%. Жири та олії склали 21,4% у структурі експорту, що у вартісному вимірі склало 4,7 млрд дол., порівняно із попереднім роком зростання відбулося на 5,3%. Готові продукти склали 14,5% вартості експорту продукції сільського господарства (або 3,2 млрд дол.), темпи зростання становили 6,7% відносно 2018 р. Основний обсяг експорту готової продукції склали залишки та відходи харчової промисловості - 6,7% від загального обсягу експорту сільськогосподарськими товарами. Тварин та продуктів тваринного походження у 2019 р. було експортовано на суму 1,2 млрд дол., їх частка становила 5,8% та була найменшою в загальному експорті сільськогосподарської продукції України. Серед товарів тваринного походження Україна у 2019 р. експортувала м'ясо та їстівні субпродукти (3,2% від загального експорту сільськогосподарської продукції), молоко та молочні продукти, яйця птиці; натуральний мед (2,05% від загального експорту сільськогосподарської продукції).

У зовнішній торгівлі сільськогосподарськими товарами, окрім скасування тарифних бар'єрів (у т. ч. поступового для окремих товарних груп), ПВЗВТ передбачає співпрацю у наблизненні законодавства України до європейського у питаннях нетарифного регулювання та впровадження єдиних стандартів у сфері сільського господарства [11].

Відповідно до положень Угоди Україна та ЄС скасують імпорتنі мита на близько 97% та 96,3% тарифних ліній відповідно. Для сільськогосподарської продукції з моменту тимчасового застосування Угоди з боку ЄС та її ратифікації Україною мита було скасовано для 35,2% тарифних ліній Україною та 83,1% – ЄС. Що стосується решти товарів, то по 52% тарифних ліній Україна запроваджує перехідні періоди тривалістю від 1 до 7 років, на 9,8% – часткову лібералізацію та на 3,0% – безмитні тарифні квоти. Це означає, що для особливо чутливих секторів ПВЗВТ дасть українським виробникам більше часу для адаптації до конкурентнішого середовища, водночас надаючи споживачам більший вибір продуктів за нижчими цінами. У свою чергу, ЄС встановив перехідні періоди на 2,0% тарифних ліній (тривалістю 3 та 7 років), а для найбільш чутливих товарів запропонував доступ на ринок у рамках безмитних тарифних квот. Їх надано Україні по зернових, м'ясу свинини, яловичини та птиці, а також по деяких інших продуктах [12, 13].

Після підписання Угоди про асоціацію Україна-ЄС більшість торговельних потоків переорієнтувалася на європейський ринок. Так, у 2019 р. 41,5% загального експорту України та 41,1% імпорту спрямовувалося до ЄС. При цьому загальне сальдо торговельного балансу за всіма товарами та послугами з країнами-членами ЄС було від'ємним та становило 4,2 млрд дол. у 2019 р. [14]. Багато товарів українського походження не відповідають відповідним стандартам ЄС, мають низьку якість або низьку додану вартість. Щодо сільськогосподарських товарів, українські аграрні підприємства отримали додаткові можливості розширити експорт своєї продукції до країн ЄС через поступову лібералізацію торгівлі, уніфікацію санітарних та фітосанітарних заходів, встановлення тарифних квот на окремі групи товарів. Протягом 2015-2019 рр. Україна виступає нетто-експортером сільськогосподарських товарів у торгівлі з ЄС [13]. Наведена на рис. 2 динаміка

свідчить про поступове зростання позитивного сальдо торгівлі сільськогосподарськими товарами (з 2,5 млрд дол. у 2015 р. до 4,4 млрд дол. у 2019 р.).

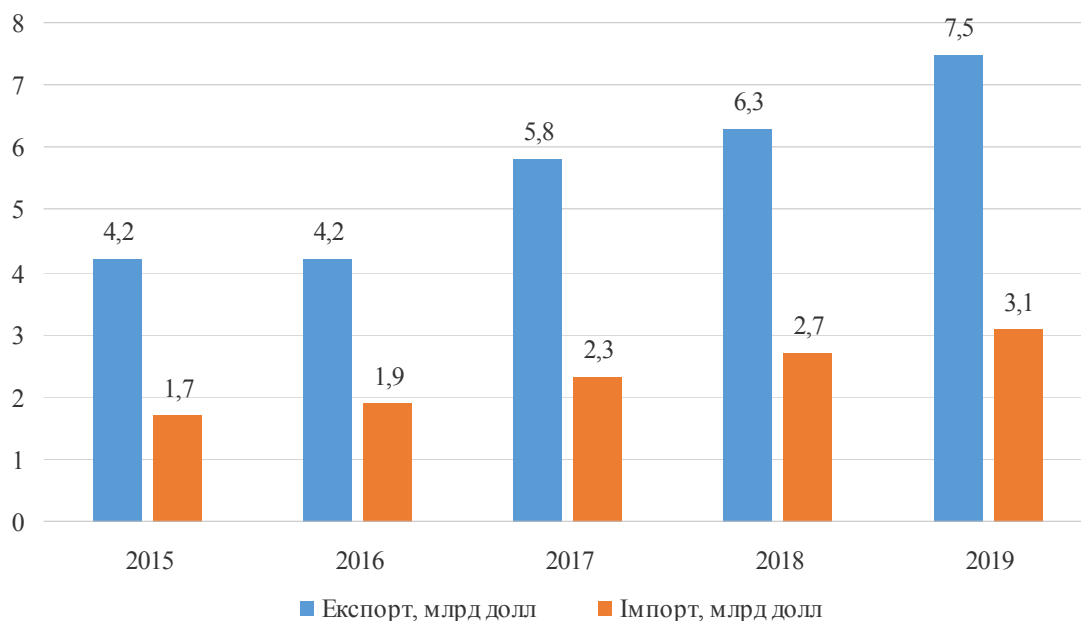

Рисунок 2. Динаміка експорту та імпорту продукції сільського господарства з України до ЄС, 2015-2019 рр., млрд дол. [7]

За останні 5 років (з 2015 по 2019 рр.) обсяги імпорту зросли на 82%, а обсяги експорту на 78,6%, при цьому профіцит сальдо торговельного балансу сільськогосподарськими товарами постійно збільшується. Суттєве зростання експорту сільськогосподарських товарів (на 24% у 2017 р. порівняно з 2016 р.) відбувалось після уніфікації санітарних та фітосанітарних заходів та скорочення тарифних бар'єрів.

У регіональному розрізі імпорتنі та експортні потоки між ЄС та Україною характеризуються як такі, що мають значний рівень концентрації. На п'ять найбільших торговельних партнерів у 2019 р. припадало понад 67,0% експортних поставок (Нідерланди, Іспанія, Німеччина, Польща та Італія) і 66,4% імпорتنих (Польща, Німеччина, Італія, Франція та Нідерланди) [7].

Як вже зазначалося, до чутливих сільськогосподарських товарів з України активно використовуються тарифні квоти з боку ЄС. За даними Європейської Комісії, повністю використаними у 2019 р. були квоти на мед, цукор, ячмінну крупу та борошно, крохмаль, оброблений крохмаль, оброблені томати, яблучні та виноградні соки. Тарифні квоти на баранину, гриби, оброблену продукцію з масла не використовувалися взагалі. Це свідчить про те, що товар або не виробляється на ринку України або не має доступу до європейського ринку через нетарифні бар'єри. Були майже не використаними квоти на товари: сигари та цигарки, оброблена продукція з молочних вершків, цукрова кукурудза та сиропи. Натомість, річні квоти на 2020 р. на мед, ячмінну крупу та борошно, оброблені томати, яблучні та виноградні соки були використаними ще у першому кварталі 2020 р. [15].

Ринок ЄС відіграє важливу роль як для України. Протягом 2006-2013 рр. частка сільськогосподарських товарів, які імпортувалися з ЄС, в середньому становила 38-39% від всього українського імпорту сільськогосподарських товарів. Після підписання Угоди про асоціацію Україна-ЄС частка сільськогосподарських товарів у структурі імпорту з ЄС збільшилася до 50,6% у 2019 р., порівняно із 40,8% у 2014 р. При цьому, якщо розглядати загальну структуру імпорту товарів, то частка європейських товарів від загального імпортного потоку до України у 2006-2012 рр. знизилася з 37,1% до 31,3%, а протягом 2013-2017 рр. частка товарів з ЄС збільшилася до 44,5% та у 2019 р. становила 42,2%. Це свідчить про більшу залежність України від імпорту сільськогосподарських товарів з ЄС, порівняно із загальним імпортом України [7].

Структура експорту зовнішньої торгівлі України сільськогосподарськими товарами не диверсифікована, орієнтована на товари рослинного походження. 67% від загального експорту сільськогосподарських товарів до країн ЄС у 2019 р. забезпечили кукурудза (32,2%), олія соняшникова (18,5%) та насіння ріпаку (16,3%). Макуха та інші відходи олії соняшникової склали 4,8% від загального продовольчого експорту, м'ясо та їстівні субпродукти птиці – 2,6%, соєві боби – 3,3%, пшениця – 1,6%, мед – 1,2% тощо, інші товарні позиції забезпечили менше 1% від загального аграрного експорту до ЄС. Структура імпорту сільськогосподарських товарів достатньо диверсифікована, частка більшості товарів не перевищує 5% від загального аграрного імпорту з ЄС. У 2019 р. перевищували частку 5% в структурі імпорту лише тютюн та вироби з нього, білкові концентрати та продукти для годівлі тварин [7]. Натомість у структурі імпорту переважає готова продукція із великою часткою доданої вартості. Якщо розглядати європейські ланцюги доданої вартості в сільськогосподарському секторі, то це означає, що українська продукція знаходиться на самому початку даного ланцюга та акумулює найменшу додану вартість [16]. Інші фактори, які стримують експорт української сільськогосподарської продукції – це невідповідність імпорتنих квот ЄС структурі

українського експорту та невідповідність української продукції європейським санітарним та фітосанітарним стандартам.

Для оцінки ролі взаємного експорту та імпорту сільськогосподарських товарів до та з країн ЄС нами були розраховані показники рівня та інтенсивності внутрішньогалузевої торгівлі у 2009-2019 рр. (табл. 1).

Таблиця 1.
Рівень та інтенсивність внутрішньогалузевої торгівлі сільськогосподарськими товарами з ЄС*

Рік	Експорт с/госп. продукції в ЄС	Імпорт с/госп. продукції з ЄС	Рівень внутрішньогалузевої торгівлі	Інтенсивність внутрішньогалузевої торгівлі
2009	806,7	1462,7	1613,3	0,71
2010	574,9	1666,9	1149,9	0,51
2011	1583,3	1843,8	3166,5	0,92
2012	2855,7	2243,0	4486,0	0,88
2013	2648,3	2345,7	4691,4	0,94
2014	2933,2	1888,5	3776,9	0,78
2015	2633,9	1120,6	2241,3	0,60
2016	2272,1	1224,6	2449,2	0,70
2017	3048,7	1395,8	2791,6	0,63
2018	3746,0	1681,4	3362,9	0,62
2019	3588,2	1794,1	3588,2	0,67

**Розраховано та побудовано авторами за даними [17]*

Високі значення показників рівня та інтенсивності внутрішньогалузевої торгівлі свідчать про те, що Україна одночасно як експортує так й імпортує велику кількість сільськогосподарських товарів. Як свідчать розрахунки, рівень внутрішньогалузевої торгівлі сільськогосподарськими товарами постійно зростає, з 2012 р. – за рахунок нарощування обсягів експорту на ринок ЄС. Максимальні значення інтенсивності внутрішньогалузевої торгівлі зафіксовані до підписання Угоди про асоціацію Україна-ЄС (у 2011 р. – 0,92 та 2013 р. – 0,94). За 2015-2019 рр. значення показника інтенсивності коливались у межах 0,6-0,67, що свідчить про відносно невисокий рівень конкуренції для виробників сільськогосподарських товарів на ринку ЄС, їх орієнтацію на товари з низькою доданою вартістю. Висновки підтверджує структура експорту-імпорту, в експорті сільськогосподарських товарів переважає сировинна продукція, в імпорті – готова харчова продукція.

Для імплементації Угоди про асоціацію Україна-ЄС, у 2017 р. був затверджений Урядовий План заходів із виконання Угоди про асоціацію. Він передбачав заходи щодо адаптації європейського законодавства з питань якості, органічного землеробства, рибальства, ГМО, стандартів торгівлі рослинами та тваринами тощо. Даний План включає 1943 завдання, з яких 434 завдання спрямовано на імплементацію положень Угоди в частині сільського господарства та розвитку сільських територій [18]. Робота над основною частиною заходів запланована на 2020 р. та 2021 р., коли необхідно реалізувати 183 та 135 заходів у цій сфері відповідно. Згідно з Пульсом Угоди, станом на лютий 2020 р., реалізовано 38% заходів у частині сільського господарства, при цьому за перше півріччя 2020 р. було впроваджено лише 25% від запланованих заходів на поточний рік. За результатами 2018 р., не було реалізовано 8% від усіх запланованих заходів, у 2019 р. не було реалізовано 36% від запланованого. За напрямком санітарні та фітосанітарні заходи (СФЗ), загальний успіх у впровадженні завдань оцінюється у 55% станом на лютий 2020 р. План заходів передбачає активне впровадження європейських СФЗ з 2016 р. по 2021 р. У 2016 р. було виконано 93% всіх заходів, у 2017 р. були виконані всі заходи, у 2018 р. – 76%, у 2019 р. – 43%. Протягом першого півріччя 2020 р. було виконано лише 7% від запланованих заходів, що ставить під загрозу імплементацію європейських СФЗ у передбачені Угодою терміни [19].

Висновки. Підписання та поступова імплементація Угоди про асоціацію Україна-ЄС вже мають суттєвий вплив на аграрний сектор України. З моменту підписання Угоди відбулася переорієнтація експортно-імпортних потоків на європейський ринок. Для сектора сільського господарства важливість європейського ринку зростає суттєво, у 2019 р. 33,5% всього аграрного експорту спрямовувалося до ЄС, та 50,6 % аграрного імпорту України походило з країн ЄС. Країни ЄС фактично стають головними торговельними партнерами для українських підприємств, що становить певну загрозу, оскільки Україна стає чутливою до будь-яких змін у відносинах з ЄС. Слід врахувати також той факт, що з ЄС імпортується переважно готова продукція з високою доданою вартістю, а з України експортуються переважно сировина. Зростання обсягів експорту зернових культур з моменту підписання Угоди відбулося на 75%, у 2,5 рази збільшився експорт до ЄС насіння та плодів олійних рослин, молока, молочних продуктів, яєць та меду. На нашу думку, необхідно стимулювати виробництво кінцевої продукції в Україні, активно наближувати українське законодавство до європейського та запроваджувати СФЗ, що дозволить українським виробникам здійснювати експорт готової продукції, підвищувати прибутковість зовнішньоекономічних операцій та забезпечувати зростання ВВП України. Також доцільно було б узгодити збільшення тарифних квот на мед, ячмінну крупу та борошно, оброблені томати, яблучні та виноградні соки, оскільки запропонованого обсягу в рамках тарифних квот вистачає лише на перший квартал року.

Список використаних джерел.

1. Стан галузей рослинництва та тваринництва у 2015-2020 роках, URL: <https://agropolit.com/spetsproekty/736-stan-galuzi-roslinnitstva-ta-tvarinnitstva-2015-2020-roki> (дата звернення 10.11.20)
2. Україна зберегла перше місце у світі за обсягами експорту соняшникової олії у 2019 році, URL: <https://agri-gator.com.ua/2020/05/12/ukraina-zberehla-pershe-mistse-u-sviti-za-obsiahamy-eksportu-soniashnykovoii-olii-u-2019-rotsi-ekspert-ahropolit/> (дата звернення 10.11.20)
3. The Eastern Partnership at 10: The road to hell is paved with good intentions, URL: <https://3dcftas.eu/ua/op-eds/the-ep-at-10-the-road-to-hell-is-paved-with-good-intentions> (дата звернення 19.10.20)
4. The Prospect of Deep Free Trade between the European Union and Ukraine/T. Huw Edwards / [Michael Emerson](#) / Olexandr Shevtsov. Centre for European Policy Studies (CEPS), Brussels. URL: <https://www.ceps.eu/ceps-publications/prospect-deep-free-trade-between-european-union-and-ukraine> (дата звернення 18.10.20)
5. Movchan, V. Distributional effects of the EU-Ukraine DCFTA: a CGE household microsimulation model, URL: <https://www.etsg.org/ETSG2013/Papers/290.pdf> (дата звернення 20.10.20)
6. Шубравська О.В., Прокопенко К.О. Інтеграційні перспективи України: переваги і ризики для аграрного сектору. Економіка України. 2014. №1 (626) с. 63-73
7. Україна – ЄС тенденції торгівлі агропродовольчими товарами у 2019 році, URL: http://www.uapp.kiev.ua/files/mon-zto/2019/EU_2019.pdf (дата звернення 5.10.20)
8. Державна служба статистики України, URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення 2.10.20)
9. Міністерство аграрної політики та продовольства України, URL: <https://agro.me.gov.ua/ua/investoram/eksportne-portfolio> (дата звернення 3.10.20)
10. The WTO Data portal, URL: <https://timeseries.wto.org/> (дата звернення 2.10.20)
11. Угода про асоціацію Україна-ЄС [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://eu-agreement.era.com/> (дата звернення 1.10.20)
12. ЄС-Україна: поглиблена та всеохоплююча зона вільної торгівлі, URL: http://eeas.europa.eu/archives/delegations/ukraine/documents/virtual_library/dcfta_guidebook_web.pdf (дата звернення 2.10.20)
13. Поглиблення відносин між ЄС та Україною. Що, чому і як? [Текст] / С. Блокманс [та ін.] ; за ред. М. Емерсона, В. Мовчан ; Центр європ. політ. дослідж. (CEPS), Брюссель, Ін-т екон. дослідж. та політ. консультацій (ІЕД), Київ. - 2-ге вид. ; Київ : Лопатіна О. О. ; Брюссель, 2018. - XII, 276 с.
14. Eurostat statistics, URL: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/newxtweb/submitresultextraction.do> (дата звернення 5.10.20)
15. Tariff Quota Consultation, URL: https://ec.europa.eu/taxation_customs/dds2/taric/quota_consultation.jsp?Origin=UA&Status=&Year=2020&Size=20&Expand=true&Lang=en&Critical=&Code=&MaxSize=1000&Offset=20 (дата звернення 12.10.20)
16. World Bank says Ukraine losing potential of expanding exports of higher value-added products, URL: <https://www.kyivpost.com/ukraine-politics/world-bank-says-ukraine-losing-potential-of-expanding-exports-of-higher-value-added-products.html> (дата звернення 12.10.20)
17. UNCTADstat, URL: <https://unctadstat.unctad.org/EN/> (дата звернення 30.10.20)
18. План заходів з виконання Угоди про асоціацію. Євроінтеграційний портал, URL: <https://eu-ua.org/plan-zakhodiv-z-vykonannia-uhody> (дата звернення 15.10.20)
19. Пульс Угоди, URL: <http://reforms.in.ua/ua/current-progress> (дата звернення 14.11.20)

References.

1. AgroPolit.com (2020), “The condition of the crop and livestock industries in 2015-2020”, available at: <https://agropolit.com/spetsproekty/736-stan-galuzi-roslinnitstva-ta-tvarinnitstva-2015-2020-roki> (accessed 10 November 2020)
2. Agri-Gator (2020), “Ukraine keeps the first place in the world in terms of sunflower oil exports in 2019”, available at: <https://agri-gator.com.ua/2020/05/12/ukraina-zberehla-pershe-mistse-u-sviti-za-obsiahamy-eksportu-soniashnykovoii-olii-u-2019-rotsi-ekspert-ahropolit/> (accessed 10 November 2020)
3. Blockmans S. (2019), “The Eastern Partnership at 10: The road to hell is paved with good intentions”, *CEPS*, [Online], available at: <https://3dcftas.eu/ua/op-eds/the-ep-at-10-the-road-to-hell-is-paved-with-good-intentions> (accessed 19 October 2020)
4. Huw Edwards, T., Emerson, M., Shevtsov, O., (2006), “The Prospect of Deep Free Trade between the European Union and Ukraine”, *Centre for European Policy Studies (CEPS), Brussels*. [Online], available at: <https://www.ceps.eu/ceps-publications/prospect-deep-free-trade-between-european-union-and-ukraine> (accessed 18 October 2020)
5. Movchan, V. (2013), “Distributional effects of the EU-Ukraine DCFTA: a CGE household microsimulation model”, *The Fifteenth Annual Conference of the European Trade Study Group (ETSG) September 12-14, 2013, United Kingdom*, available at: <https://www.etsg.org/ETSG2013/Papers/290.pdf> (accessed 20 October 2020)
6. Shubravskaya, O.V., Prokopenko, K.O. (2014), “Ukraine’s integration perspectives: advantages and risks for the agrarian sector” *Ukrainian Economy*. Vol. 1 (626), pp. 63-73
7. Ukrainian Research Institute of Agricultural Productivity (2020), “Ukraine-EU trends in trade in agri-food products in 2019”, available at: http://www.uapp.kiev.ua/files/mon-zto/2019/EU_2019.pdf (accessed 5 October 2020)
8. State statistics service of Ukraine (2020), available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (accessed 2 October 2020)

9. Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine (2020), available at: <https://agro.me.gov.ua/ua/investoram/eksportne-portfolio> (accessed 3 October 2020)
10. The WTO Data portal (2020), available at: <https://timeseries.wto.org/> (accessed 2 October 2020)
11. EU-Ukraine Association Agreement (2014), available at: <https://eu-agreement.ed-era.com/> (accessed 1 October 2020)
12. Delegation of the European Union to Ukraine (2013), “EU-Ukraine: a deep and comprehensive free trade area”, available at: http://eas.europa.eu/archives/delegations/ukraine/documents/virtual_library/dcfta_guidebook_web.pdf (accessed 2 October 2020)
13. Blockmans S., Emerson, M., Movchan, V. (2018), “Deepening EU-Ukraine relations. What, why and how?” *Center of European Policy Studies (CEPS)*, Brussels, Kyiv. - 2nd ed. ; Kyiv: Lopatina O.O; Brussels, 2018. - XII, p. 276.
14. Eurostat statistics (2020), available at: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/newxtweb/submitresultsextraction.do> (accessed 5 October 2020)
15. European Commission (2020), “Tariff Quota Consultation”, available at: https://ec.europa.eu/taxation_customs/dds2/taric/quota_consultation.jsp?Origin=UA&Status=&Year=2020&Size=20&Expand=true&Lang=en&Critical=&Code=&MaxSize=1000&Offset=20 (accessed 12 October 2020)
16. Kyiv Post (2018), “World Bank says Ukraine losing potential of expanding exports of higher value-added products”, available at: <https://www.kyivpost.com/ukraine-politics/world-bank-says-ukraine-losing-potential-of-expanding-exports-of-higher-value-added-products.html> (accessed 12 October 2020)
17. UNCTADstat (2020), available at: <https://unctadstat.unctad.org/EN/> (accessed 30 October 2020)
18. European Integration Portal (2019), “Action plan for the implementation of the Association Agreement. European integration portal”, available at: <https://eu-ua.org/plan-zakhodiv-z-vykonannia-uhody> (accessed 15 October 2020)
19. Agreement Pulse (2020), available at: <http://reforms.in.ua/ua/current-progress> (accessed 14 November 2020)

Стаття надійшла до редакції 26.11.2020 р.